सम्पूर्णे वहते चन्द्रः सूर्य्यो नैव च दृश्यते ।
मासेन दृश्यते मृत्युः कालज्ञानेन भाषितम् ॥
मूत्रं पुरीषं वायुश्च समकालं प्रजायते ।
तदासौ चलितो ज्ञेयो दशाहे म्रियते ध्रुवम् ॥
एवं चन्द्रप्रवाहश्च सुखनाभजयस्तथा ।
सूर्य्यचन्द्रप्रणाशे तु सद्यो मृत्युर्न संशयः ॥
अरुन्धती ध्रुवश्चैव विष्णोस्त्रीणि पदानि च ।
आयुर्हीना न पश्यन्ति चतुर्थं मातृमण्डलम् ॥
अरुन्धती भवेज्जिह्वा ध्रुवो नासाग्रमुच्यते ।
भ्रुवोर्मध्ये विष्णुपदं तारकं मातृमण्डलम् ॥
नवध्रुवः सप्तमो वा पञ्चतारा त्रिनामिका ।
जिह्वामेकदिनं प्रोक्तं म्रियते मानवो ध्रुवम् ।
कोणमष्णोऽङ्गुलीभ्यान्तु किञ्चित् पीड्य निरीक्षयेत् ।
यदा न दृश्यते बिन्दुर्दशाहेन जनो मृतः ॥
इति कालज्ञानम् ॥*॥
इडा गङ्गेति विज्ञेया पिङ्गला यमुना नदी ।
मध्ये सरस्वती विद्यात् प्रयागादि समन्ततः ॥
आदौ साधनमाख्यातं सद्यःप्रत्ययकारकम् ।
बद्धपद्मासनो योगी बन्धयेदुड्डियानकम् ॥
पूरकः कुम्भकश्चैव रेचकश्च तृतीयकः ।
ज्ञातव्यो योगिभिर्नित्यं देहसंसिद्धिहेतवे ॥
पूरकः कुरुते पुष्टीर्धातुसाम्यं तथैव च ।
कुम्भकः स्तम्भनं कुर्य्यात् जीवरक्षाविवर्द्धनम् ॥
रेचको हरते पापं कुर्य्यादयोगपदं व्रजेत् ।
पश्चात् संग्रामवत्तिष्ठेत् पद्मे बन्धे च कारयेत् ॥
कुम्भयेत् सहजं वायुं यथाशक्त्या प्रयत्नतः ।
रेचयेच्चन्द्रमार्गेण सूर्य्येण पूरयेत् सुधीः ॥
चन्द्रं पिबति सूर्य्यश्च सूर्य्यं पिबति चन्द्रमाः ।
अन्योन्यकालभावेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥
स्वीयाङ्गे वहते नाड़ी तन्नाड़ीरोधनं कुरु ।
मुखबन्धममुञ्चन् वै पवनं जायते युवा ॥
मुखनासाक्षिकर्णानामङ्गुलीभिर्निरोधयेत् ।
तत्त्वोदयमिति ज्ञेयं सम्मुखीकरणं प्रिये ॥
तस्य रूपं गतिः स्वादो मण्डलं लक्षणन्त्विदम् ।
यो वेत्ति वा नरो लोके स तु शूद्रोऽपि योगवित् ॥
निराशीर्निर्म्मली योगी न किञ्चिदपि चिन्तयेत् ।
वामनासामुन्मना कृत्वा कालं जयति लीलया ॥
विश्वस्य वेशिका शक्तिर्नेत्राभ्यां परिदृश्यते ।
तत्रस्थं तु मनो यस्य याममात्रं भवेदिह ॥
तस्यायुर्व्वर्द्धते नित्यं घटिका त्रिप्रमाणतः ।
शिवेनोक्तं पुरा तन्त्रं सिद्धस्य गुणगह्वरम् ॥
बद्धा पद्मासनस्थो गुदपवनलयं संनिरुध्योर्द्ध-मुच्चैः
प्राणं रन्ध्रेण कुम्भत्रयजितमनिलं प्राणशक्त्या निरुध्य ।
एकीभूतं सुषुम्नाविवरमुखगतं ब्रह्मरन्ध्रे च नीत्वा
निःक्षिप्याकाशमार्गे शिवचरणरता यान्ति ते केऽपि धन्याः ॥*॥
एतज्जानाति यो योगी एतत् पठति नित्यशः ।
सर्व्वदुःखैर्व्विनिर्म्मुक्तो लभते वाञ्छितं फलम् ॥
स्वरज्ञानं गिरौ यस्य लक्ष्मीः करतले भवेत् ।
एतत्तु शरीरे यस्य सुखं तस्य सदा भवेत् ॥
प्रणवः सर्व्ववेदानां ब्रह्माण्डे भास्करो यथा ।
मर्त्यलोके तथा पूज्यः स्वरज्ञानी पुमानपि ॥
नाड़ीत्रयं विजानाति तत्त्वज्ञानं तथैव च ।
नेव तेन भवेन्मुक्तं लक्षकोटिरसायनम् ॥
एकाक्षरप्रदातारं नाड़ीभेदनिवेदकम् ।
पृथिव्यां नास्ति तद्द्रव्यं यद्दत्त्वा चानृणो भवेत् ॥
स्वरस्तत्त्वं तथा युद्धं देववश्यं स्त्रियस्तथा ।
गर्भाव्दरोगकालाख्यं नवप्रकरणान्वितम् ॥
एवं प्रवर्त्तितं लोके सिद्धिदं सिद्धयोगिभिः ।
आचन्द्रार्कं गृही जीयात् पठनात् सिद्धिदायकम् ॥
सुखासने समासीनं निद्रामाहारमल्पकम् ।
चिन्तयेत् परमात्मानं यद्देतद्भविष्यति ॥"
इति शिवगौरीसंवादे नवप्रकरणान्वितपवनविजयं नाम स्वरोदयं समाप्तम् ॥

स्वर्गः, पुं, (स्वरिति गीयते इति । गै+कः । यद्वा, सुष्ठु अर्ज्यते इति । अर्ज अर्जने+घञ् । गङ्गादित्वात् कुत्वम् ।) देवतानामालयः । तत्पर्य्यायः । स्वः २ नाकः ३ त्रिदिवः ४ त्रिदशालयः ५ सुरलोकः ६ द्यौः ७ द्यौ ८ त्रिपिष्टपम् ९ । इत्यमरः । १ । १ । ६ ॥ मन्दरः १० अवरोहः ११ गौः १२ रमतिः १३ फलोदयः १४ । इति जटाधरः ॥ देवलोकः १५ स्वर्लोकः १६ ऊर्द्धलोकः १७ सुखाधारः १८ सौरिकः १९ शक्रभुवनम् २० दिवानम् २१ । इति शब्दरत्नावली ॥*॥ तस्य गुणदोषा यथा,—

सुबाहुरुवाच ।

"स्वर्गस्य मे गुणान् ब्रूहि साम्प्रतं द्विजसत्तम ।
एतत् सर्व्वं द्विजश्रेष्ठ करिष्यामि न संशयः ॥

जैमिनिरुवाच ।

नन्दनादीनि दिव्यानि रम्याणि विविधानि च ।
तत्रोद्यानानि पुण्यानि सर्व्वकामशुभानि च ॥
सर्व्वकामफलैर्वृक्षैः शोभितानि समन्ततः ।
विमानानि सुदिव्यानि परितान्यप्सरोगणैः ॥
सर्व्वत्रैव विचित्राणि कामगानि रसानि च ।
तरुणादित्यवर्णानि मुक्ताजालान्तराणि च ॥
चन्द्रमण्डलशुभ्राणि हेमशय्यासनानि च ।
सर्व्वकामसमृद्धाश्च सुखदुःखविवर्जिताः ॥
नराः सुकृतिनस्ते तु विचरन्ति यथासुखम् ।
न तत्र नास्तिका यान्ति न स्तेया नाजितेन्द्रियाः ॥
न नृशंसा न पिशुनाः कृतघ्ना न च मानिनः ।
सत्यास्तपःस्थिताः शूरा दयावन्तः क्षमापराः ॥
यज्वानो दानशीलाश्च तत्र गच्छन्ति ते नराः ।
न रोगो न जरा मृत्युर्न शोको न हिमादयः ॥
न तत्र क्षुत्पिपासा च कस्य ग्लानिर्न दृश्यते ।
एते चान्ये च बहवो गुणाः सन्ति च भूपते ॥
दोषास्तत्र ये सन्ति तान् शृणुष्व च साम्प्रतम् ।
शुभस्य कर्म्मणः कृत्स्नं फलं तत्रैव भुज्यते ।
न चात्र क्रियते भूयः सोऽत्र दोषो महान् श्रुतः ॥
असन्तोषश्च भवति दृष्ट्वा दीप्तां परश्रियम् ।
संग्रामे कर्म्मणामन्त महसा पतनं तथा ॥
इह यत् क्रियते कर्म्म फलं तत्रैव भुज्यते ।
कर्म्मभूमिरियं राजन् फलभूमिस्त्वसौ स्मृता ॥"

इति पाद्मे भूखण्डे ९० अध्यायः ॥

अन्यत् वह्निपुराणे शिवेरुपाख्याननामाध्याये मात्स्ये १०३ । १०४ अध्याययोरपि द्रष्टव्यम् ॥ अपि च ।

सुनन्द उवाच ।

शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि विष्णोरद्भुतकर्म्मणः ।
विराड्रूपस्य संस्थानमाख्यानं महदद्भुतम् ॥
यावती भूः समद्दिष्टा सममुद्रादिकानना ।
प्रतिभाता महाराज किरणैश्चन्द्रसूर्य्ययोः ॥
वियच्च तावदुपरि विस्तारपरिमण्डलम् ।
पञ्चविंशतिकोट्यस्तु योजनानान्तु तत्स्मृतम् ॥
नवतीनां सहस्राणि योजनानि महीपते ।
भूमेरूर्द्ध्वं लोकानां सिद्धचारणरक्षसाम् ॥
ये च विद्याधरा यक्षरक्षोगन्धर्व्वकिन्नराः ।
भूतप्रेतपिशाचाश्च तेषां तत् स्थानमीरितम् ॥
ततो राहुर्म्महाबाहो चयोदशसहस्रकम् ।
योजनानां प्रविस्तारं मण्डलं तस्य कथ्यते ॥
स्मरन् वैरं पुरा प्राप्तं यः पर्व्वणि महाग्रहः ।
ग्रासाय धावति क्रोधात् पुष्पवन्तौ महीपते ॥
तदैव भगवच्चक्रं सहस्रार्कोपमद्युति ।
उपतिष्ठति तन्नीत्वा पुनरेव निवर्त्तते ॥
उपरागं वदन्त्येवं पुण्यकालश्च कथ्यते ।
लक्षयोजनतो भानुर्भूमेरेष व्यवस्थितः ॥
भानोः सकाशादुपरि लक्षे लक्ष्यः क्षपाकरः ।
नक्षत्रमण्डलं चन्द्राल्लक्षयोजनमुच्छ्रितम् ॥
नक्षत्रमण्डलात् सौम्य उपरिष्टाद्दिलक्षतः ।
बुधात् शुक्रो दिलक्षे तु शुक्राद्भौमो दिलक्षके ॥
मङ्गलादुपरिष्टाच्च गौष्पतिर्लक्षकद्वये ।
दिलक्षयोजनोत्सेधः सौरिर्देवपुरोहितात् ॥
शतायुतसमुच्छ्रायं सौरेः सप्तर्षिमण्डलम् ।
सप्तर्षिभ्यः सहस्राणां शतादूर्द्ध्वं ध्रुवस्थितिः ॥
पादगम्यं हि यत्किञ्चिदस्त्यस्ति धरणीतले ।
तद्भूर्लोक इति ख्यातं शाकद्वीपादिकाननम् ॥
भूर्लोकाच्च भुवर्लोकः सूर्य्यावधिरुदीरितः ।
आदित्यादाध्रुवं राजन् स्वर्लोकः कथ्यते बुधैः ॥
महर्लोकः क्षितेरूर्द्ध्वमेककोटिप्रमाणतः ।
कोटिद्वये वर्त्तमानो जनो भूर्लोकतो नृप ॥
उपरिष्टात् क्षितेरष्टौ कोटयः सत्यमीरितम् ।
सत्यादुपरि वैकुण्ठो योजनानां प्रमाणतः ॥
भूर्लोकात् परिसंख्यातः कोटिरष्टादश प्रभो ।
यत्रास्ते श्रीपतिः साक्षात् सर्व्वेषामभयप्रदः ॥
वैकुण्ठादुत्तरे शैवो लोकः षोड़शकोटयः ।
तिर्य्यगेव महाराज कैलासाख्यस्तु पर्व्वतः ॥
पार्व्वत्या सहितः शम्भुर्यत्रास्ते स्वगणैर्वृतः ॥"

इति पाद्मे स्वर्गखण्डभूरादिलोकवर्णनं ६ अः ॥

स्वर्गस्वरूपं कर्म्मविशेषेण स्वर्गविशेषगमनञ्च यथा,—